
VI. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 374.7

НАВЧАННЯ ОСІБ ЛІТНЬОГО ВІКУ

С. Ю. Аксьонова, кандидат економічних наук

З метою поліпшення якості життя людей літнього віку, збереження або формування їх ініціативної життєвої позиції, кращої адаптації до соціально-економічних змін у більшості розвинутих країн світу прийнята й активно діє концепція безперервної освіти або навчання впродовж усього життя. Згідно із зобов'язаннями Мадридського міжнародного плану дій із проблем старіння уряд кожної держави має сприяти створенню умов для продовження навчання у пенсійному віці. В Україні одним із кроків у цьому напрямі стала організація соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» у територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг). У методичних рекомендаціях щодо організації такої послуги зазначено, що «слухачами курсу можуть бути люди похилого віку, що мають освіту будь-якого рівня, та зацікавлені брати участь в освітніх програмах» [1]. Акцентуємо увагу, що літні люди мають бути *зацікавленими* у навчанні за освітніми програмами. Однак необхідно зважити й на ту обставину, що саме після виходу на пенсію поступово усвідомлюється невідворотне втрачання важливої соціальної ролі, пов'язаної із виконанням професійних обов'язків, відділення від справи, якій було присвячено багато років життя, розрив сформованих професійних і міжособистісних відносин, втрата джерел соціально-психологічної стимуляції, що, у свою чергу, зумовлює формування перманентного стресу старіння [2]. Небезпечність такого

стресу полягає насамперед у подальшому зуженні кола інтересів літньої людини, зниженні її активності, прискоренні процесу старіння. Усе зазначене істотно зменшує зацікавленість у продовженні навчання у пенсійному віці або ж навіть зумовлює втрату сенсу брати участь у роботі освітніх програм. Результати «Європейського соціального обстеження» (European Social Survey, ESS) показали, що серед респондентів у віці 60 років і старше лише 5 % повідомили, що протягом останніх дванадцяти місяців перед опитуванням вони відвідували які-небудь курси, лекції, тренінги або заняття з метою удосконалення своїх знань або навичок, необхідних для роботи. Але цей показник має значну диференціацію за країнами. Наприклад, у країнах Північної Європи частка тих, хто вказав на досвід відвідування курсів, лекцій, тренінгів протягом останнього року, перевищувала 14 %, а от в Україні вона була на рівні 1,5 %. Серед людей пенсійного віку, які продовжували працювати (мали оплачувану роботу), частота повідомлень про навчання на курсах, лекціях, тренінгах була більшою, однак і в цьому випадку Україна має один із найнижчих показників. Наприклад, у Німеччині 38,7 % респондентів у віці 60 років і старше, які мали оплачувану роботу, протягом останнього року відвідували заняття з метою удосконалення своїх знань або навичок, необхідних для роботи, у Франції такий показник становив 35,6 %, Нідерландах – 45,6 %, а в Україні – 12 %. Водночас «освіту пенсіонерів

часто не безпідставно розглядають як одну з форм їх соціальної реабілітації» [3, с. 72].

Метою статті є дослідження існуючої в Україні у літніх людей потреби продовжувати навчання у пенсійному періоді їх життя. Можливість з'ясувати поставлене питання виникла завдяки спеціальному вибірковому соціально-демографічному обстеженню «Становище літніх жінок в Україні, 2013», проведеному Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України за підтримкою Фонду народонаселення ООН.

В анкету опитування поряд з іншими було включене таке запитання: «Чи хотіли б респонденти віком 60 років і старше скористатися можливістю отримати нові знання у межах програм навчання для осіб літнього віку?». Лише 18,0 % опитаних чоловіків і 16,9 % жінок впевнено відповіли «так», менш ніж 1 % повідомили, що вже навчалися або зараз навчаються за цими програмами, майже 13 % не могли точно визначитися хотіли б вони чи ні брати участь у освітніх програмах для осіб літнього віку, а от 68,3 % чоловіків і 69,5 %

жінок літнього віку не мали бажання продовжувати навчання. Респонденти, які мешкали у міських поселеннях, удвічі частіше, ніж мешканці сільської місцевості, повідомляли, що хотіли б навчатися за програмами для осіб літнього віку. Відповідно, частка тих, хто вже не розглядав для себе можливості такого навчання, у селах була вищою, ніж у містах.

Як і очікувалося, частота негативних відповідей підвищувалася з віком опитаних. Зокрема, серед респондентів у віці 60–69 років (як серед жінок, так і серед чоловіків) близько 60 % не хотіли скористатися можливістю отримати нові знання у межах програм навчання для осіб літнього віку, а от серед пенсіонерів у віці 80 років і старше таких вже було 85 % (рис. 1). З іншого боку, приємним фактом є оптимістична налаштованість деяких представників найстаршої групи опитаних, які, незважаючи на свій вік, виявили бажання навчатися у межах програм для осіб літнього віку (7,7 % чоловіків і 5,2 % жінок).

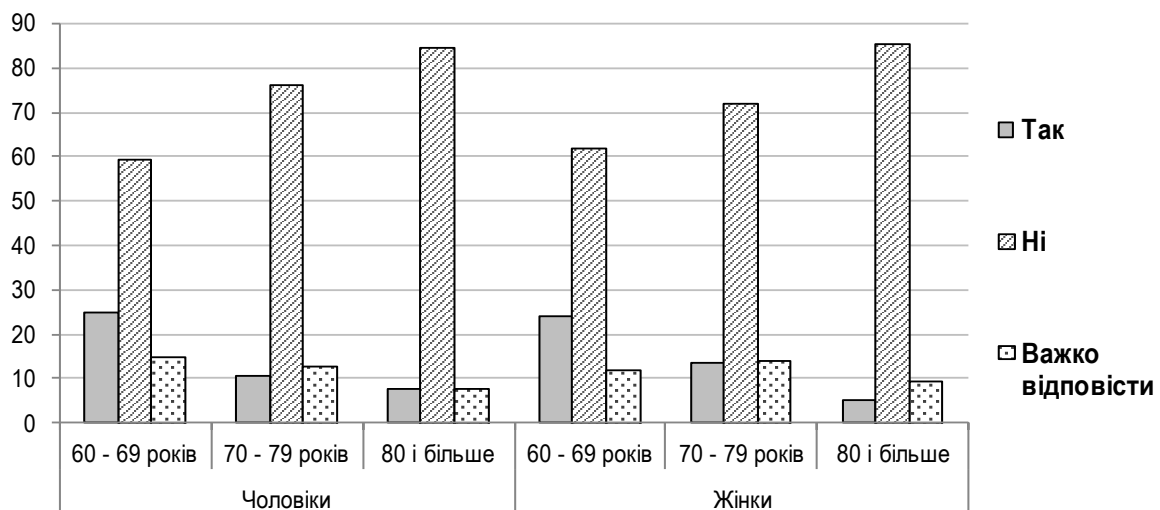

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи хотіли б Ви скористатися можливістю отримати нові знання у межах програм навчання для осіб літнього віку?» залежно від віку і статі, відсотків відповідної сукупності (результати обстеження «Літні жінки в Україні, 2013»)

Найбільш імовірними учасниками програм навчання для осіб літнього віку є група респондентів у віці 60–69 років, де кожний четвертий хотів би скористатися можливістю отримати нові знання. Однак, освітні програми пови-

нні охоплювати всі вікові пенсійні групи та враховувати вікові особливості психічного та фізіологічного розвитку літніх людей (наприклад, тривалість заняття, складність роботи, кількість осіб у групі тощо).

Наступним кроком дослідження було завдання з'ясувати, які саме навчальні дисципліни або курси найбільше цікавлять літніх людей. Наприклад, у Києві в Університеті третього віку діють різноманітні факультети, такі як факультет здорового способу життя, психології, права, краєзнавства, прикладного мистецтва, хорового співу, літературно-художній факультет, а також філологічний, інформаційних технологій і бального танцю. В анкеті обстеження був запропонований перелік можливих дисциплін і курсів, цікавих для осіб літнього віку, а також можна було вказати свій варіант відповіді.

Найменш популярними у запропонованому списку навчальних дисциплін були «*управління сімейним бізнесом або відкриття власної справи*», «*вивчення іноземних мов*», «*літературно-художні курси*». Значні гендерні відмінності спостерігалися у відповідях щодо бажання навчатися на курсах з *декоративно-прикладного мистецтва і кулінарії*, у чому жінки порівняно з чоловіками були більше зацікавлені, а от чоловіки були більшою мірою, ніж жінки, готовими набути *навички роботи на комп'ютері*. Частка респондентів, зацікавлених у курсах, що надають *знання з пенсійної реформи*, хоча й була найбільшою, але охопила лише третину всіх опитаних. Імовірно така ситуація пояснюється тим, що зміни у пенсійному законодавстві здебільшого стосуються

майбутніх пенсіонерів, і незначною мірою тих, хто вже перебуває у цьому статусі.

Оскільки, майже 70 % респондентів не мали бажання отримувати нові знання у межах програм навчання для осіб літнього віку, доцільно окремо розглянути сукупність жінок і чоловіків, які хотіли б навчатися у таких програмах (табл. 1). Їх зацікавленість у тих чи інших дисциплінах і курсах є більш зваженою і може слугувати орієнтиром для розробки нових і подальшого розвитку існуючих навчальних програм для літніх людей. Отже, в ході дослідження було виявлено, що думки тих, хто хотів би продовжувати своє навчання, істотно відрізнялися від розподілу відповідей, характерних загальній сукупності опитаних літніх людей. На першому місці за частотою вибору дисциплін/курсів серед респондентів, зацікавлених у продовженні навчання, опинилися *навички роботи на комп'ютері*. Практичну налаштованість і відносно високий рівень усвідомлення необхідності оволодіння комп'ютерною майстерністю проявили 47,3 % чоловіків і 41,7 % жінок серед тих, хто хотів би навчатися у програмах для осіб літнього віку. Вдвічі частіше, ніж у середньому по загальному опитаних, вказувалися курси, що підвищують фінансову грамотність; більш високою виявилася зацікавленість у курсах із вивчення іноземних мов.

Таблиця 1

Навчальні дисципліни та курси, які найбільше цікавлять респондентів

відсотки відповідної сукупності

Назви курсів	Усі респонденти		Респонденти, які хотіли б навчатися у програмах для осіб літнього віку	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Управління сімейним бізнесом/відкриття власної справи	3,6	2,3	9,0	8,3
Вивчення іноземних мов	3,9	3,3	7,5	11,4
Літературно-художні курси	2,0	5,1	0,0	8,3
Декоративно-прикладне мистецтво	3,6	10,8	5,2	22,0
Фінансова грамотність	12,1	11,9	25,8	23,6
Навички роботи на комп'ютері	18,6	12,1	47,3	41,7
Курси кулінарії	5,9	14,6	16,7	23,6
Знання пенсійної реформи	35,0	29,1	42,0	36,6

* Сума не дорівнює 100 %, оскільки респондент міг обрати декілька варіантів відповіді (результати обстеження «Літні жінки в Україні, 2013»).

Серед інших напрямів курсів або дисциплін (відкрите запитання щодо дисциплін, які не увійшли у запропонований перелік) респонденти називали психологію та нетрадиційну медицину. Занепокоєння викликає те, що кожний п'ятий опитаний (як серед чоловіків, так й серед жінок) взагалі відмовлявся обговорювати питання про найбільш бажані для нього навчальні предмети, відповідаючи, що його «ніякі» курси вже не цікавлять. Логічно припустити, що така позиція сформована під впливом тривалого панування стереотипу, згідно з яким навчання розглядається винятково як «жеріб молодих», а літні люди «просто доживають свій вік».

Інше припущення, що респонденти вже мають високий рівень обізнаності з багатьох дисциплін (а тому мало зацікавлені у продовженні навчання у цих напрямках), було спростовано аналізом відповідей щодо навичок, якими вони володіють. Так, виявилось, що навичками роботи на персональному комп'ютері (як користувачі) володіють лише 20,6 % чоловіків і 13,5 % жінок. Цікавим фактом є те, що серед цих респондентів покращити свою майстерність хотіли б 22,2 % чоловіків і 24,6 % жінок, а от охочих вміти працювати на комп'ютері серед тих, хто не мав навичок роботи на ньому, було значно менше – 17,7 % чоловіків і 10,1 % жінок. Іноземними мовами (крім української та російської) володіли близько 7 % опитаних; кожний шостий із них прагнув удосконалити свої знання, тоді як серед тих, хто, крім української та російської, мови не знав іншої мови, бажаних вивчати іноземні мови було лише 2,4 %. Наведені факти загалом підтверджують тезу, що люди, які мали більш активну життєву позицію у зрілому віці, зберігають активність і в пенсійному віці.

В Україні відмічається досить низький рівень зацікавленості літніх людей отримувати нові знання у межах програм навчання для осіб літнього віку. З підвищенням віку інтерес до навчальних курсів знижується, однак необхідно визнати й той факт, що навіть серед опитаних у віці 80 років і старше є група бажаних навчатися певним дисциплінам. Зважаючи на ці обставини, необхідно, по-перше, більше заохочувати літніх людей до продовження навчання, урізноманітнювати навчальні дисципліни і курси; по-друге, розробляти (або адаптувати) освітні програми для різних вікових груп, враховуючи вікові особливості психічного та фізіологічного розвитку літніх людей (наприклад, тривалість заняття, складність роботи, кількість осіб у групі тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства соціальної політики України : від 25.08.2011 р. № 326. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN67834.html. – Назва з титул. екрана.
2. Ермолаева М. В. Организация обучения пожилых людей как социальный механизм противостояния стрессам позднего возраста [Електронний ресурс] / Ермолаева М. В., Федорова Е. В. // Мир психологии. – 2008. – № 4. – С. 87–92. – Режим доступу: http://gendocs.ru/docs/17/16389/conv_7/file7.pdf. – Назва з титул. екрана.
3. Україна: через десять років після Мадриду (стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в Україні у 2007–2012 рр.). – К. : [б. в.], 2012. – 130 с.